

LBRIS

We know
books

Nicolae IORGA

ISTORIA ROMÂNILOR

Vol. VIII

REVOLUȚIONARII

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

TABLA MATERIILOR

Cartea I-a. IDEEA REVOLUȚIONARĂ ÎNAINTE DE REVOLUȚIE ȘI ROMÂNII	5
CAPITOLUL I. Cele dintâi manifestații ale spiritului revoluționar în țările libere și în Ardeal	7
CAPITOLUL II. Mișcarea spre libertate a românilor din noua monarhie iosefină.....	26
Cartea a II-a. PROBLEMA LIBERTĂȚII ROMÂNEȘTI ÎNAINTEA EUROPEI	41
CAPITOLUL I. Pregătirea războiului ruso-austriac contra Imperiului otoman	43
Cartea a III-a SUB REVOLUȚIE	89
CAPITOLUL I. Prime atingeri cu revoluția europeană.....	91
CAPITOLUL II. Mișcarea spiritelor în Ardealul românesc.....	99
CAPITOLUL III. Întâile pătrunderi ale spiritului revoluționar la românii din țările libere	121
CAPITOLUL IV. Crearea crezului roman	161
CAPITOLUL V. Românii și noul Imperiu roman al lui Napoleon	199
CAPITOLUL VI. Mișcarea spiritelor până la 1821	233
CAPITOLUL VII. Scrisul cel nou la românii liberi între 1812 și 1821	272
Cartea a IV-a ROMÂNII ȘI REVOLUȚIILE NAȚIONALE	297
CAPITOLUL I. Criza revoluționară din 1821	299
CAPITOLUL II. Revendicările de drepturi din 1822	317
CAPITOLUL III. Domnii de țară și partidele boierești	337
CAPITOLUL IV. Mișcarea literară până la 1828	356
CAPITOLUL V. Noua încercare de ocupație rusească (1828-1829).....	375

CAPITOLUL VI. Dezvoltarea spiritului public până la numirea domnilor Regulamentului Organic.....	399
CAPITOLUL VII. Avântul național sub primii domni ai Regulamentului Organic	422
TABLA ilustrațiilor	443

CAPITOLUL I.

Cele dintâi manifestații ale spiritului
revoluționar în țările libere și în Ardeal

Când fostul Mare Dragoman Costachi Moruzi¹ ajunsese în Moldova, Constantin Dimitrie Voevod și se găsi într-un mediu pe care nu-l cunoscuse până atunci și pe care era gata să-l înfrunte cu obiceiuri ca ale lui Nicolae Mavrocordat în prima domnie, după tiparul turcesc din Constantinopol, la moldoveni nu era numai, ca mijloc de apărare, îndătinatul spirit de opoziție prin emigrație și trecerea la turcii din vecinele serhaturi, ci și *tendențele revoluționare pe care le cultiva francmasoneria și asociațiile secrete ce plecau de la dânsa*.

După abia câteva luni de stăpânire, Constantin-Vodă se găsi, în vara anului 1778, înaintea unor agitații contra cărora porni cu cele mai aspre și mai crude măsuri ale domniei.

În grupul de nemulțumiți pe care nu-i cruță urgia domnească se aflau oameni din toate tagmele societății moldovenești. Era incorigibilul boier de la Dărmănești, Iordachi Darie, care va face să i se traducă, pe lângă povestiri de imaginație din Apusul francez, ca, pe lângă *Télémaque*, *Istoria lui Alțidalis* și a *Zelidei*², și *Taina Francmasonilor*³ de abatele de Prau (în 1757)⁴. Apoi boierii mari care se lăsaseră atrași de

---

¹ În *Επετηρίς έτ. βυζ. σπουδών*, VII, p. 269, nota 2, Mystakides vorbește de prezența Moruzilor la Curù-Ceșmè încă de la 1665. Cf. același *Περὶ Κουρούτσεσμε Ιστορικαὶ εἰδήσεις*, Constantinopol 1888.

² *Cat. mss. Ac. Rom.*, II, p. 53, nr. 342.

³ Un polcovnic Panaiot Farmason; *ibid.*, p. 372. Un discurs de revoluție; *ibid.*, p. 327.

⁴ *Ibid.*, pp. 174-175, nr. 451.

misterioasa ispită: Iordachi Cantacuzino, spătarul Canta, logofătul Roset Bălănescu, Armașul Balș, Dracachi Daponte, ruda doctorului-scriitor, Manolachi Romanó și cu deosebire doi care, răsărind în fruntea unui adevărat complot, erau să ispășească pentru toți ceilalți, Manolachi Bogdan și Ioniță Cuza, amestecați în luptele pentru lărgirea autonomiei pe vremea războiului care abia se isprăviseră¹.

Nu lipseau nici clericii: noul mitropolit Leon Gheuca, de origine albanez: Ghioca², a avut legături cu reformatorul „filosofic” al culturii sârbești, Dosoftei Obradovici, care a locuit în Moldova și a crescut pe nepoții ierarhului moldovean³, și el a tradus „Multele învățături”, în care e vorba de concepte metafizice ca: neamul omenesc și fericirea lui, lumea și Dumnezeu, întrebuintându-se Platon, Cicerone și Seneca. Amfilohie, care ajunsese episcop titular de Hotin ca să-și închiadă restul vieții între zidurile ctitoriei sale de lângă Hârlău, schitul lui Zagaveiu, unde i s-a găsit de curând și mormântul, traducătorul călătoriilor abatelui francez Mariti și autorul unor manuale de geografie, aritmetică și teologie, *întocmai ca, pe aceeași vreme, Șincai și Samuel Clain*, făcuse, împreună cu fratele pictor, călătorii în Italia, ale cărei înfățișări le descrie, și venise de acolo legat pentru totdeauna de civilizația apuseană. Cu Alexandru, nepotul mitropolitului, pleacă la Lipsca, unde se tipăriră cărți grecești în legătură cu țările noastre⁴, sub călăuzirea lui Obradovici însuși, și un călugăr Gherasim Clipa, născut la Vicovul-de-Sus, lângă mănăstirea Putna, care, amestecat în multe rosturi literare ale vremii,

¹ V. Constantin Caragea, la Papadopulos-Kerameus, în Hurmuzaki XIII, la această dată.

² Am semnalat și aiurea un Constantin Γκέουκα, din „Misia”, care învață la București în 1762; Litzica, *Mss. grecești*, p. 53, nr. 78; pp. 67-68, nr. 113; pp. 95-6, nr. 195; pp. 42-43, nr. 702.

³ Povestire a lui Obradovici, la Rusu, *Cichindel*, pp. XVI-XVII; V. Iorga, *Ist. lit. rom.*, III, pp. 30-31. Cf. și Kopitar, *Kleine Schriften*, I, p. 55, pp. 91-92. Kopitar dă *ibid.*, pp. 78-79, traducerea părții despre Athos din cartea lui Obradovici, dar cu titlul *Geographie von Bassarabien, der Moldau, Walachei, Bulgarien, Bosnien, den Berg Athos und Montenegro*.

⁴ V. și Elian, în *Rev. Ist.*, 1935, p. 343, nota 1 (despre Manase Eliade).

până la moartea sa, în 1826, a fost episcop de Roman¹. Sofronie, fratele lui Gherasim, învățase la „școlile grecești din Orient”, dar, autor și de lucrări originale, urmate până la o vârstă foarte înaintată, știa limbile de mare cultură ale Apusului, italiana și franceza².

Boierii pribegiră la Bender și se descoperiră acolo „iaftale” revoluționare, în cafenele și chiar într-o geamie³.

Fig. 1. Alexandru Moruzi.

¹ V., după Iorga, *Ist. lit. rom.*, III, p. 2, și Melchisedec, *Cron. Romanului*, și Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a 3-a, VIII, pp. 303-304.

² Melchisedec, *o.c.*, pp. 176-179 nota.

³ Carageà, *l. c.*, p. 104.

Moruzi procedă întâi la arestarea lui Dărmănescu, socotit ca autorul lor¹, în iulie 1778. Din nou francmasonul fu bătut la falangă. Apoi, ca „trădător al patriei sale”, fu osândit a i se tăia mâna dreaptă, rămânând să fie trimis în surghiun. Dar merse numai la ocnă și apoi la o mănăstire².

Veni apoi, cu închiderea complicilor, greaua hotărâre a judecății principalilor vinovați dintre boieri, Manolachi Bogdan și Ioniță Cuza, *Romanò fugind în Bucovina*³. Domnul, care se răzima pe conspiratorii contra lui Ghica, Razu și Ioniță Canta, pârâți de noii nemulțumiți, avea deci sprijinul unei părți din boierime⁴. Se făcu Divan cu mitropolitul și un oaspete, cel de Cesareia, și sentința fu decapitarea. *Astfel pieiriră de sabie doi dintre cei mai mari și mai în vază, mai capabili de acțiune, dintre boierii Moldovei*. Ca la turci, capetele fură bătute în cuie la Curte⁵. Averile lor fură confiscate, și după câțva timp, văduva lui Bogdan veni cu copiii de mână ca să ceară a li se restitui o parte din moștenire, copii dintre care unul, Gheorghe, ajunsese pentru studii la Paris, cercetă Italia și, îndrăgostindu-se de dânsa, se așeză pentru totdeauna acolo⁶.

Dar conspirația de la 1778 avu un larg răsunset în mulțimea care de la o vreme era deprinsă nu numai să judece acțiunile politice, dar și să ia parte activă la mișcările revoluționare.

Astfel, pe o vreme când, precum am văzut, la București „ciocoi” puneau în versuri de batjocură situațiile politice și sociale, se găsi un versificator care, după ce cântase pieirea lui Vodă-Ghica, să cuprindă într-o lungă expunere pamfletară tragedia celor doi martiri a ceea ce putem numi cu

¹ Cf., pentru Dărmănescu, *ibid.*, p. 80, p. 92.

² *Ibid.* Cf. fragmentul din cronica grecească pomenită și mai sus, în Iorga, *Mem. Ac. Rom., l.c.*, p. 302, nota 1.

³ Caragea, *l.c.*, p. 104; *Letopisiți*, III, p. 283 (poemul despre pieirea boierilor).

⁴ *Letopisiți*, III, p. 285. Se întrebuițează, pentru a scotoci pe Bogdan la închisoare, Constantin Caragea; p. 288.

⁵ *Letopisiți*, III, p. 294.

⁶ Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, ser. III, 1933.

adevărat „libertățile publice” ale țării lor, ale „patriei”, cum se spunea acum curent, într-o limbă care și ea era revoluționată de cărturarii de grecește, însă și de limbi apusene. Dar autorul, slab poet, deși de o formă foarte curgătoare, aprobă pe domnul pedepsitor, văzând în Cuza numai un „destrămat”, un „avan”, iar în Bogdan un viclean cu „nazuri multe”, care, viind la Curte, căuta să-și ascundă participarea la complotul descoperit de Dărmănescu și de Roset. I se pare chiar, ceea ce ar putea corespunde adevărului, că Bogdan, gândindu-se la sângele cantemiresc ce era în el –, „seminția cea mare” –, și poate și la numele, care era al întemeietorului Moldovei, ar fi voit să fie „stăpân mare”

*În Patrie cu Domnie*¹.

Dar, peste cuvintele grele asupra osândiților, se simte împărtășirea populară la soarta lor:

*Norodul se întrista,
Dar de fel boierii mari,
Fiind atâta norod mult,
Cum nu s-au pomenit*².

În momentul când Moldova vedea a doua tragedie sângeroasă, în Țara-Românească, Ipsilanti nu băga de seamă și alte urmări decât cele organizatoare și culturale pe care putea să le aibă propaganda „filosofică” a sfătuitorilor săi străini, dintre care unul, Panzini, plecase, iar Sulzer, neizbutind în planurile sale de îmbogățire și înălțare, deveni un dușman nu numai al domnului, dar al poporului în mijlocul căruia a petrecut mai mulți ani de zile.

Grija cea mare părea să fie a cererilor turcești. Se grăbea pregătirea corăbiilor, se storceau cât mai multe sume contra prescripției tratatelor, – și Moruzi părea incapabil să le poată aduna³ –, se adunau provizii ca în așteptarea unui nou război, deși convenția explicativă de la Ainali-Cavac

---

¹ Letopisiți, III, p. 284. Dărmănescu însuși e prezentat ca „din fire abătut”; pp. 385-386.

² *Ibid.*, p. 289.

³ Iorga, *Acte și fragm.*, II, pp. 148-149. V. și *ibid.*, p. 150, nr. 1 (an. 1779). Pentru prezenturile muntene, și ele ilegale; *ibid.*, nr. 2.

părea că asigură pacea. Numirea unui nou Reis-Efendi, care fusese secretar turc la capucehaiaua Moldovei, întări situația lui Constantin-Vodă¹. Totuși, se zvonea în toamna anului 1780 că acesta ar fi cerut austrieților să fie făcut prinț de imperiu și că ar fi să aibă ca pedeapsă soarta lui Ghica². El era învinuit și mai departe de „cruzimi”, care ar putea să-i aducă pieirea³.

Fig. 2. Alexandru Ipsilanti, Domn al Țării-Românești, după o stampă contemporană.

¹ *Ibid.*, pp. 150-151.

² *Ibid.*, pp. 152-153.

³ *Ibid.*, p. 154, nr. 3.

Ipsilanti se putea crede mai sigur, dar pe neprevăzute se produse fuga în Ardeal a fiilor săi, Constantin și Dimitrie.

Încă un act revoluționar. Cei doi tineri se declarau sătui de o viață închisă, plină de jigniri, dezgustați de tirania și servilismul ce vedeau în jurul lor: doreau să vadă acel Apus de unde le veniseră învățătorii și să ducă acolo o viață de oameni liberi, de care până atunci nu visase niciun beizadea fanariot. Explicațiile „fanariote” ale lui Atanase Comnen Ipsilanti că motivul fugii ar fi fost constrângerea lui Constantin de a se căsători cu fetița de șapte ani a lui Alexandru Callimachi nu pot fi luate în serios¹.

Alexandru-Vodă rugă pe guvernatorul Ardealului să nu-i primească neascultătoarele odrasle care-i compromiseră situația, căci la Constantinopol se răspândi îndată, servit de dușmanii lui fanarioți, și în primul rând de noul Mare Dragoman Nicolae Caragea, zvonul că și tatăl vrea să-și urmeze fiii, având bani depuși în străinătate, și se și luau unele măsuri în acest sens². Din partea lor, beizadelele își arătau dorința de a intra în serviciul unui împărat pe care-l vor fi știut că reprezintă „filosofia” reformatoare ce încerca să imite părintele lor³. Se declarau și setoși de învățătură mai înaltă. Nu uitau să spună că în acea nesuferită Turcie domniile sunt expuși oricând să fie uciși fără nicio vină⁴, ba chiar că Vodă-i închidea zile întregi în casă și-i amenința că-i va trimite la ocnă! Cererile lor de a putea să rămână în statele împărătești erau adresate către Iosif el însuși⁵.

---

¹ V. Hurmuzaki, VII, pp. 331-332; Odobescu și Tocilescu, în Hurmuzaki. Supl. I¹, la această dată.

² Iorga, Acte și fragmente, II, pp. 155-156.

³ Hurmuzaki, VII, la această dată.

⁴ O fanariotă, mama lui Grigore Ghica decapitatul, mângâiată de o doamnă apuseană, care vorbește călătorului Bartholdy, pentru pierderea ei, strigă: „Dar ce, doamnă, crezi că ar fi putut să-mi placă a-l vedea pe fiul meu murind ca un om din popor?” („Eh quoi, Madame..., croyez-vous qu'il eût pu m'être agréable de voir mourir mon fils comme un homme du peuple?”); *Voyage en Grèce*, II, pp. 46-47.

⁵ Nistor, în Hurmuzaki, XIX, pp. 37-38, nr. XXXVIII; p. 51, nr. LII; p. 81, nr. LXVII.

Mai târziu, cu amintirea fugii beizadelor lui Ipsilanti în Austria, un Călinescu, care mergea în Germania ca să învețe medicina, fu oprit și bătut la falangă¹.

Se trimise, până la Viena, pentru a readuce pe beizadele acasă, o mare solie, din care făceau parte mitropolitul Grigorie, episcopul Filaret, bătrânul Ban Dumitrachi Ghica și Ienăchiță Văcărescu, care-și pomenește călătoria în acea Istorie a Imperiului Otoman care e în cea mai mare parte memoriile sale însuși². Dar o astfel de Domnie obosise pe Alexandru-Vodă; el căută să ușureze și situația Sultanului, căruia-i era, – și a rămas toată viața, – sincer devotat, prin aceia că-și prezintă demisia, abdicarea. Se pare că i-o ceruseră boierii³. În martie el era la Constantinopol și se retrăgea, așteptându-și copiii care-l nenorociseră, în casa de țară de la Curù-Ceșmè⁴. În Iunie și Moruzi cădea, fiind înlocuit cu Alexandru, fiul lui Constantin Mavrocordat⁵, și se credea că și el își va pierde capul. De fapt, era victima primului consul rus așezat la Iași, după multe discuții cu Poarta, brutalul georgian Serghie Lașcarev⁶.

Noul Nicolae-Vodă Caragea⁷ venea la București fără niciuna din însușirile aceluia pe care-l înlocuia. Începea, om sărac, cu multe fete nemăritate, dintre care una, Elena, deveni soția lui Văcărescu⁸, pentru a-și face o avere personală.

---

¹ Și fratele lui Moruzi, Alexandru, era în Ardeal; Hurmuzaki, VII, p. p. 199, p. 202, p. 329; *Fragm.*, V, pp. 434-436; Sestini, *Viaggio curioso-scientifico antiquario... fino a Vienna, Florenta, 1815*, pp. 86-87.

² Hurmuzaki, VII, p. 339 și urm.; Văcărescu, *Istoria împăraților otomani*, Papiu, *Tesaur*, II, p. 287 (și audiența la împărat).

³ Iorga, *Acte și fragm.*, II, pp. 156-157.

⁴ Un Ilie dascălul de la „Făcăoia” (soția lui Facà), luat de la Curù-Ceșmè de Ienachi Cogălniceanu; *Cat. mss. Ac. Rom.*, I, p. 438.

⁵ Un privilegiu pentru răzeșii unguri de la Calugăra (Bacău); după Jerney, *Keleti utazása*, I, p. 122, Húnfalvy, *o.c.*, p. 169 și nota 1. Cearta lui Mavrocordat cu Nicolae Caragea; Iorga, *Doc. grecești*, III, p. 224 și urm.

⁶ Iorga, *Acte și fragm.*, II, pp. 160-161.

⁷ Pentru familie, și *Byz. Zeitschr.*, XIII, p. 308.

⁸ V. Nistor, *o.c.*, p. 119, și Văcărescu, *l.c.*, p. 188.

Pentru a se asigura dinspre Alexandru Ipsilanti, el îl făcu să fie exilat, cu fiii lui, la Rodos, – *revenindu-se astfel și la acest obicei de 'nainte războiului*, de unde nu se întoarse decât în 1783; el aduse și exilul fostului dragoman Mihai Suțu, în locul căruia va izbuti să-și pună nepotul de fiică, alt Alexandru Mavrocordat, fiul lui Ioan-Vodă și alt nepot al lui Nicolae¹. Dar după trecere de abia doi ani, și în ciuda intervențiilor rusești pentru observarea clauzelor tratatelor, Caragea relua la Rodos, sub cuvânt că n-a gătit podurile în țară în vederea unui nou război cu austriecii, locul lui Suțu, care, din parte-i lua locul lui Caragea la București². Ceea ce, în lupta dintre Fanarioți, nu va împiedeca pe Alexandru Ioan Mavrocordat de a înlocui pe Alexandru Constantin în Moldova la începutul lui 1785³. Sprijinit pe Văcărescu, pe Corbescu și pe grecul Ventura, Caragea avuse să înfrunte și o mișcare boierească, care fu potolită de mitropolitul Grigorie⁴.

Numele lui Vodă-Caragea figurează doar pe frontispiciul cărților, deloc laice și revoluționare, pe care continuă a le tipări mitropolitul și Filaret de Râmnic⁵. Acelea dintre dânsese care reprezintă o osteneală nouă de traducători urmează *tendința de-a se crea o bibliotecă de lucrări teologice, luate după originalele grecești în Iași, în românește*.

Astfel *Cuvintele*, traduse sau măcar îndreptate, de Filaret al Râmnicului, la 1784, apoi ale Sfântului Dosoftei⁶, alte „Cuvinte”, ale marelui teolog și luptător constantinopolitan din vremea iconoclasmului, apărător viteaz al permanenței bisericesti, Teodor din Studion, Studitul, trecute în românește de același Filaret și, iarăși, prin mijlocirea

---

¹ Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 168, nr. 2; Odobescu și Tocilescu, *o.c.*, II, p. 21.

² Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 171, nr. 1.

³ *Ibid.*, p. 190. Alexandru Callimachi ajunse dragoman.

⁴ Nistor, *o.c.*, pp. 23-24, nr. XXII. Lauda lui Ipsilanti; *ibid.* Ventura în luptă cu Văcărescu; *ibid.*, p. 113, nr. XCIX. Cf. *ibid.*, pp. 118-119, nr. CV.

⁵ Dar V. Eustratiades, Πανδέκτη Νικολάου Καρατζα, în Έκκλ. Φάρος, VI, pp. 81-111.

⁶ Bianu și Hodoș, *o.c.*, II, pp. 288-289, nr. 473.

unei adaptări în „limba cea proastă grecească”, – lucrare hotărâtă și ea de noua viață paisiană, supusă, în Țara-Românească, reformei lui Ipsilanti, a mănăstirilor. Ea se îndreaptă într-adevăr, așteptând harnicul lucru de la Cernica al lui Macarie lexicograful, călugărilor de la Căldărușanii lui Matei Basarab, deveniți o „obștejtie” model. O lungă prefață, cerând monahilor fondul și nu numai forma, vieților închinatelor lui Dumnezeu, e un adevărat opuscul original, de o frumoasă limpeziciune a formei. Ea formează un comentariu sfătuitoare la măsura domnească privitoare la aceste chinovii; paginile de antologie ar trebui cuprinse astăzi în cartea de citire, încă neexistentă, pentru învățământul în seminariile, atât de nepotrivit laicizate. E și o luptă contra acelor episcopi și egumeni care stăruie în vechea datină a averilor individuale și a „neguțătoriei”. Orice altă viață decât cea comună e condamnată, și schivnicia, a treia treaptă, se arată cu nepuțință în astfel de vremi. Se caută, cu o nouă disciplină, să se fixeze și numărul mai potrivit al comunității. Exemplul bizantin din vremea cea mai glorioasă a monahismului e astfel scos înainte prin această publicație din 1784. Lucrarea nu apare însă, lipsind și originalul de stil elenic, în forma deplină și neschimbată, ci, pe baza principiului că „fieștece limbă are harul său”, se introduc prescurtări și unele schimbări chiar și „adăogiri”: „Și aceasta, cum zicem, nu am făcut-o spre a ne fâli cineva de iscusirea talmăcirii, că a talmăci cinevași după limba cea proastă greciască pre limba, iar proastă, rumânească, nu iaste lucru de a să lăuda cinevaș, ci numai pentru mai bună înțeleagere, cum am zis, și îndemnarea spre buna cuviință a dragostei voastre”¹. Carte de înțelegere și de înțelepciune care va trebui retipărită, umplând golul sufletec al mănăstirilor, așa de mult degenerate, de astăzi.

Afară de aceasta, Predica nu iese din Teofilact (manuscript și din 1716²) și din *Cazania* lui Varlaam, – cea veche din Brașov n-a prins, – până la prelucrările influențate de

¹ *Ibid.*, pp. 295-300, nr. 481. V. și ms. 144 al Ac. Rom.

² Ms. 258 al Ac. Rom.; *Cat.*, I, p. 569 și urm. Din 1739; II, p. 365 și urm., nr. 599. Dar *Didahii* și *ibid.*, II, p. 50 și urm., nr. 341.

lucrări occidentale, ca ale lui Segneri, pe care le dau, înainte și după 1800, ardelenii, Clain și Petru Maior, același curent, și în formă franceza, venind apoi cu Gavril Munteanu, tot din Ardeal, la Buzău.

Pe lângă cele două opere ajunse la tipar, altele, făcând parte din aceeași nouă bibliotecă teologică, se păstrează în manuscris: *Hotărârile în scurt* ale Sfântului Vasile¹, cartea, populară, a lui Isaac „Siriul”, Sirianul², *Dioptra*, favorită în mănăstirile Bizanțului, tradusă mai înainte de un dascăl Staico³ și îndreptată „după gramatica rumânească”. Din literatura teologică mai nouă, *Piatra Zmintelii*, – mai târziu se va zice: „a Scandeliu” –, de Ilie Miniatul, vestit predicator⁴.

Vreamea, cu nevoile și cerințele ei, trecea însă peste această lume închisă a mănăstirilor, care se va manifesta literar mai pe urmă prin seria tipăriturilor din mănăstirea, reformată ca „obștejite” în sens paisian, a Neamțului.

În această Moldovă, unde lucra tot mai puternic în Biserică, spiritul misticului ucrainian, starețul Paisie cu noul mitropolit Leon Gheuca, curentul e mai curând laicizant și practic, sub influența aceluși preot, rămas ca exarh și sub noua păstorie, Mihail Strilbițchi, cu pretenții de noblețe și blazon pe lângă mândria lui, îndreptățită, de artist săpător în lemn. Până ce se va compromite prin rolul de spion politic ce a jucat, el dă, și în tiparul cursiv, de modă rusească, pe care l-a introdus, dar care, nepotrivit cu gustul și obișnuința cititorilor, nu va rămâne, pe lângă *Prăvălioara* duhovnicilor din 1784⁵ –, dar mitropolitul publică de-a dreptul *Alfavită cea sufletească* din 1785, tradusă din slavonă, a cărei cultivare-i era încredințată, de Gheorghe Evloghie⁶–, cărți ciudate, din

¹ Cat. mss. Ac. Rom., II, p. 148 și urm., nr. 443.

² Ms. 153 al Ac. Rom.

³ *Cat.*, II, p. 32 și urm., nr. 334. V. și *Învățăturile* bisericești, *ibid.*, pp. 37-39.

⁴ *Ibid.*, I, p. 354 și urm. Și manuscripte din mai vechile discuții ale lui Panaiot „filosoful”; *ibid.*, p. 630, nr. 283.

⁵ Bianu și Hodoș, *o.c.*, II, pp. 292-294, nr. 478 (cu chipul mitropolitului Gavriil Callimachi).

⁶ *Ibid.*, pp. 300-301, nr. 483.